

Kone- ja tuotantotekniikan työelämätoimikunnan tilannekuva 2018-2019

Kone- ja tuotantotekniikan työelämätoimikunta on laatinut tilannekuvan toimialansa tutkintojen näyttöjen toteutuksen ja osaamisen arvioinnin laadusta. Työelämätoimikuntien tehtäviin kuuluu tuottaa vuosittain tietoa ammatillisen koulutuksen näyttöjen toteutuksen ja osaamisen arvioinnin laadusta omalla toimialallaan (Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta 673/2017). Tätä tehtävää varten työelämätoimikunnilla on ollut käytössään seuranta-, arviointi- ja palautetietoa muun muassa Opetushallinnon tilasto-, ohjaus- ja säätelypalvelusta ja kansallisesta KOSKI-tietovarannosta.

Vuoden 2018 suoritustiedot on annettu toimikuntien käyttöön vuoden 2019 keväällä. Tämän ajankohdan jälkeen KOSKI-dataan tehdyt oppilaitosten tekemät mahdolliset korjaukset eivät näy tässä tilannekuvassa. Sama koskee vuoden 2019 suoritustietojen tilastotietoja, jotka on poimittu KOSKI-tietokannasta 2020 alkuvuodesta. Tarkistettujen suoritustietojen julkaisua myöhemmin Opetushallinnon tilastopalvelussa Vipunen.fi -sivustolla.

Tilannekuvassa käytetyt tiedot on poimittu KOSKI-tietokannasta suoraan siinä muodossa kuin oppilaitokset ovat ne ilmoittaneet. Tilastot voivat sisältää puutteellisia tai virheellisiä tietoja. Esimerkiksi teknisistä syistä johtuen, kaikki oppilaitosten omiin opintohallintojärjestelmiin kirjatut tiedot eivät ole siirtyneet KOSKI-tietokantaan oikein, jolloin tieto tilastoituu ”ei tietoa”/”ei ilmoitettu” -kohtien alle.

Lähdemateriaalina on ollut esimerkiksi toimikuntien vierailukäyntiraportit, oikaisupyynnöt ja lausunnot.

Tutkintojen ja tutkinnon osien suoritustiedot

Tutkintojen ja tutkinnon osien suoritukset	2018		2019	
	koko tutkinto	tutkinnon osat	koko tutkinto	tutkinnon osat
Kone- ja tuotantotekniikan perustutkinto	137	4 325	525	11 231
Asennuksen ja automaation oa	15		98	
Tuotantotekniikan oa	104		389	
Valimotekniikan oa	0		0	
Asennuksen ja automaation oa, tuotantotekniikan oa	0		1	
Tyhjä	18		37	
Koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinto	0	0	1	11
Kunnossapitoasennuksen oa	0		1	
Raideliikennekaluston kunnossapidon oa	0		0	
Hissiasennuksen oa	0		0	
Tuotantotekniikan ammattitutkinto	0	0	4	75
Lasi- ja keraamisen alan oa	0		0	
Muovi- ja kumitekniikan oa	0		0	
Koneistuksen oa	0		2	
Levy- ja hitsaustekniikan oa	0		2	

Koneasennuksen ja kunnossapidon erikoisammattitutkinto	0	0	0	3
Tuotantotekniikan erikoisammattitutkinto	0	0	0	3
Hissiasentajan ammattitutkinto	25	37	21	40
Hitsaajamestarin erikoisammattitutkinto	17	88	14	69
Hitsaajan ammattitutkinto	12	65	11	25
Kone- ja metallialan perustutkinto	1 510	10 671	870	5 336
Valmistustekniikan oa	1 305		776	
Automaatiotekniikan ja kunnossapidon oa	148		84	
Valimotekniikan oa	2		0	
Automaatiotekniikan ja kunnossapidon oa, valmistustekniikan oa	9			
Tyhjä	46		10	
Koneenasentajamestarin erikoisammattitutkinto	1	6	2	14
Kokoonpanoasennukset	0		0	
Vientiasennukset	0		0	
Kunnossapito	0		0	
Koneenasentajan ammattitutkinto	27	115	36	158
Koneistajamestarin erikoisammattitutkinto	4	32	6	32
Koneistajan ammattitutkinto	39	59	40	93
Kotitalouskoneasentajan ammattitutkinto	8	100	9	54
Kumialan ammattitutkinto	0	0	0	0
Muottituotteen valmistus	0		0	
Hihna- ja mattotuotteiden valmistus	0		0	
Kumiointi	0		0	
Kumijalkineen valmistus	0		0	
Kuljetinhihnojen valmistus	0		0	
Letkun ja profiilituotteen valmistus	0		0	
Sekoituksen valmistus	0		0	
Renkaan valmistus	0		0	
Kunnossapidon ammattitutkinto	63	161	82	136
Kunnossapidon erikoisammattitutkinto	3	0	9	0
Laivanrakennusalan ammattitutkinto	0	0	0	0
Laivanrakennusalan erikoisammattitutkinto	5	15	19	48
Lasikeraamisen alan ammattitutkinto	1	0	4	33

Pakkaus- ja käyttölasia	0		0	
Keramiikka	0		0	
Tasolasi	0		1	
Kuitulasi ja lasivilla	0		0	
Tyhjä	0		3	
Levy- ja hitsausalan ammattitutkinto	42	219	37	132
Hitsauksen oa	15		19	
Levytöiden oa	2		10	
Tyhjä	25		8	
Levytekniikan ammattitutkinto	10	37	3	9
Levytyömasterin erikoisammattitutkinto	1	4	2	17
Muovi- ja kumitekniikan perustutkinto	9	56	8	51
Muovitekniikan oa	7		0	
Kumitekniikan oa	2		0	
Muovimekaanikon ammattitutkinto	11	24	35	50
Muovitekniikan erikoisammattitutkinto	1	0	23	54
Rautatiekaluston kunnossapidon ammattitutkinto	0	0	0	0
Sähköteollisuuden ammattitutkinto	0	0	10	40
Teollisuusputkiasentajan ammattitutkinto	0	0	1	4
Tuulivoima-asentajan ammattitutkinto	4	15	1	2
Työvälinemestarin erikoisammattitutkinto	0	3	1	3
Työvälinevalmistajan ammattitutkinto	0	2	1	2
Valumallimestarin erikoisammattitutkinto	0	0	0	0
Valumallin valmistajan ammattitutkinto	0	0	0	0
Yhteensä	1 930	16 034	1 775	17 725

*Tiedot poimittu 25.2.2019 (vuoden 2018 osalta) ja 15.1.2020 (vuoden 2019 osalta), eikä tietoja ole päivitetty näiden ajankohtien jälkeen. Tutkinnon osien suoritukset eivät sisällä paikallisina ilmoitettuja tutkinnon osia.

Opiskelun tavoite tutkinnon osittain (määrä)	2018		2019	
	tavoitteena koko tutkinto	tavoitteena tutkinnon osa	tavoitteena koko tutkinto	tavoitteena tutkinnon osa
Kone- ja tuotantotekniikan perustutkinto	3941	384	10224	1007
Koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinto	0	0	10	1
Tuotantotekniikan ammattitutkinto	0	0	39	36
Koneasennuksen ja kunnossapidon erikoisammattitutkinto	0	0	3	0
Tuotantotekniikan erikoisammattitutkinto	0	0	2	1
Hissiasentajan ammattitutkinto	37	0	40	0
Hitsaajamestarin erikoisammattitutkinto	49	39	44	25
Hitsaajan ammattitutkinto	57	8	24	1
Kone- ja metallialan perustutkinto	10449	172	5287	49
Koneenasentajamestarin erikoisammattitutkinto	6	0	14	0
Koneenasentajan ammattitutkinto	115	0	152	6
Koneistajamestarin erikoisammattitutkinto	32	0	32	0
Koneistajan ammattitutkinto	46	13	85	8
Kotitalouskoneasentajan ammattitutkinto	78	22	44	10
Kumialan ammattitutkinto	0	0	0	0
Kunnossapidon ammattitutkinto	159	2	135	1
Kunnossapidon erikoisammattitutkinto	0	0	0	0
Laivanrakennusalan ammattitutkinto	0	0	0	0
Laivanrakennusalan erikoisammattitutkinto	15	0	48	0
Lasikeraamisen alan ammattitutkinto	0	0	33	0
Levy- ja hitsausalan ammattitutkinto	159	60	115	17
Levytekniikan ammattitutkinto	24	13	9	0
Levytyömestarin erikoisammattitutkinto	73	3	16	1
Muovi- ja kumitekniikan perustutkinto	56	0	50	1
Muovimekaanikon ammattitutkinto	24	0	50	0
Muovitekniikan erikoisammattitutkinto	0	0	54	0
Rautatiekaluston kunnossapidon ammattitutkinto	0	0	0	0
Sähköteollisuuden ammattitutkinto	0	0	40	0
Teollisuusputkiasentajan ammattitutkinto	0	0	4	0
Tuulivoima-asentajan ammattitutkinto	13	2	2	0
Työvälinemestarin erikoisammattitutkinto	3	0	3	0
Työvälinevalmistajan ammattitutkinto	2	0	2	0
Valumallimestarin erikoisammattitutkinto	0	0	0	0
Valumallin valmistajan ammattitutkinto	0	0	0	0
Yhteensä	15338	718	16561	1164

Pohdintoja

Tutkintojen ja tutkinnon osien määrien kehitys

Tilastot eivät ole vertailukelpoisia, koska kaikki tutkinnon perusteet ovat uudistuneet.

Osa suorituksista on tehty uusilla tutkinnon perusteilla ja osa vanhoilla tutkinnonperusteilla, siirtymäajan puitteissa.

Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen suorittaminen näyttäisi tilastojen perusteella olevan vähenemässä. Toimikunnan näkemyksen mukaan tutkintojen järjestämisessä on keskitytty perustutkintoihin.

Marginaalisesti suoritettut tutkinnot ja osaamisalat

Työvälinevalmistuksen, valimoalan, tuulivoima-asennuksen, rautatiekaluston kunnossapidon, laivanrakennuksen, lasikeraamisen alan ja kumialan tutkintoja ei juurikaan enää suoriteta.

Tutkintojen järjestäminen

Tutkinto	Järjestämislupa	Aktiiviset järjestäjät	Lisätietoa
Kone- ja tuotantotekniikan perustutkinto	58	49	
Koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinto	36	2	voimaan 1.1.2019
Tuotantotekniikan ammattitutkinto	47	10	voimaan 1.1.2019
Koneasennuksen ja kunnossapidon erikoisammattitutkinto	19	3	voimaan 1.1.2019
Tuotantotekniikan erikoisammattitutkinto	27	2	voimaan 1.1.2019
EI SISÄLLÄ SIIRTYMÄAJALLA OLEVIA TUTKINTOJA			

**aktiivisuus määritellään sillä, onko koulutuksen järjestäjältä/oppilaitokselta kirjautunut tutkintojen tai tutkinnon osien suorituksia joko 2018 tai 2019 vuonna toimikunnalle toimitetun KOSKI-datan perusteella.*

Tiedot poimittu 25.2.2019 (vuoden 2018 osalta) ja 15.1.2020 (vuoden 2019 osalta), eikä tietoja ole päivitetty näiden ajankohtien jälkeen.

Pohdintoja

Muutokset tutkintojen järjestämislupien määrissä ja tutkintojen järjestäminen

Tutkintojen / tutkinnon osien suoritusten jakaantuminen koulutuksen järjestäjien välillä

Koulutuksen järjestäjät ovat hakeneet ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin järjestämislupia enemmän, kun on aktiivisia järjestäjiä. Perustutkintoon on myös haettu varmuuden vuoksi järjestämislupia.

On paljon järjestämislupia suhteessa aktiivisiin järjestäjiin. Onko näin monelle järjestämisluvulle todellista tarvetta ja onko koulutuksen järjestäjillä edellytyksiä edes järjestää koulutuksia kyseisiin tutkintoihin.

Tutkintojen järjestämisen kattavuus maantieteellisesti ja kielellisesti

Maantieteellisesti kaksi suurinta tutkintojen järjestäjää toimii Jyväskylän ja Tampereen alueella.

Tutkintoja järjestetään suomenkielisesti arviolta 99 % ja ruotsinkielisesti arviolta 1 %.

Ruotsinkielisesti tutkintoja järjestetään lähinnä rannikkoseudulle.

Tilastollisesti perustutkintoja suoritetaan noin 39 % ja ammattitutkintoja alle 50 % työpaikalla järjestettävistä näytöistä.

Näyttöjen toteutuksen ja osaamisen arvioinnin laatu

Kone- ja tuotantotekniikan perustutkinto

Näytön suorituspaikat (2018): Työpaikka ja oppilaitos 5,53 %, oppilaitos 44,18 %, työpaikka 11,86 %.

Ei tietoa 38,43 %.

Näytön suorituspaikat (2019): Työpaikka ja oppilaitos 4,22 %, oppilaitos 39,15 %, työpaikka 17,16 %.

Ei tietoa 39,47 %.

Arvioinnista päättäneet (2019): Työnantaja, työelämän edustaja + opettaja/koulutuksen järjestäjä 2806,

vain koulutuksen järjestäjän edustaja arvioija/arvioijat ja opettaja 85, vain työnantaja/työelämä 47.

Opettaja 2506. **Ei tietoa 4265.**

Koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinto

Näytön suorituspaikat (2018): Ei tietoa.

Näytön suorituspaikat (2019): **Työpaikka 18,18 %**, työpaikka ja oppilaitos tyhjä, oppilaitos tyhjä. Ei tietoa 81,82 %.

Arvioinnista päättäneet (2019): Työnantaja, työelämän edustaja + opettaja/koulutuksen järjestäjä 2,

vain koulutuksen järjestäjän edustaja arvioija/arvioijat ja opettaja tyhjä, vain työnantaja/työelämä tyhjä.

Ei tietoa 9.

Koneasennuksen ja kunnossapidon erikoisammattitutkinto

Näytön suorituspaikat (2018): Ei tietoa.

Näytön suorituspaikat (2019): **Työpaikka 66,67 %**, työpaikka ja oppilaitos tyhjä, oppilaitos tyhjä. Ei tietoa 33,33 %.

Arvioinnista päättäneet (2019): Työnantaja, työelämän edustaja + opettaja/koulutuksen järjestäjä 1,

vain koulutuksen järjestäjän edustaja arvioija/arvioijat ja opettaja tyhjä, vain työnantaja/työelämä tyhjä.

Opettaja 1. Ei tietoa 1.

Tuotantotekniikan ammattitutkinto

Näytön suorituspaikat (2018): Ei tietoa.

Näytön suorituspaikat (2019): Työpaikka 30,67 %, työpaikka ja oppilaitos tyhjä, oppilaitos 48 %. Ei tietoa 21,33 %.

Arvioinnista päättäneet (2019): Työnantaja, työelämän edustaja + opettaja/koulutuksen järjestäjä 13,

vain koulutuksen järjestäjän edustaja arvioija/arvioijat ja opettaja tyhjä, vain työnantaja/työelämä tyhjä.

Opettaja 33. Ei tietoa 16.

Tuotantotekniikan erikoisammattitutkinto

Näytön suorituspaikat (2018): Ei tietoa.

Näytön suorituspaikat (2019): Työpaikka 66,67 %, työpaikka ja oppilaitos tyhjä, oppilaitos tyhjä. Ei tietoa 33,33 %.

Arvioinnista päättäneet (2019): Työnantaja, työelämän edustaja + opettaja/koulutuksen järjestäjä 1,

opettaja 2, vain koulutuksen järjestäjän edustaja arvioija/arvioijat ja opettaja tyhjä, vain työnantaja/työelämä

tyhjä. Ei tietoa tyhjä.

Opiskelijapalautteiden perusteella aloitekyselypalautteita on kerätty koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinnon osalta vain kahden oppilaitoksen osalta.

Tutkinto	aloituskysely/HOKS	päätökysely/näytöt
Kone- ja tuotantotekniikan perustutkinto	4,0	4,0
Koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinto	3,9	ei tietoa
Tuotantotekniikan ammattitutkinto	4,1	4,3

**opiskelijapalautteen tarkastelujakso on 7/2018 – 9/2019. Arviointiasteikko 1-5, jossa (5) täysin samaa mieltä, (4) jokseenkin samaa mieltä, (3) osin samaa osin eri mieltä, (2) jokseenkin eri mieltä, (1) täysin eri mieltä*

Pohdintoja

Osaamisen arvioinnin kaksikantaisuuden toteutuminen

Osaamisen arvioinnin toteutumisesta ei ole todellista tietoa työelämän edustajien mukanaolosta ja tasosta toimia arvioinnissa, koska tilastoissa on paljon tyhjiä kohtia.

Perustelut oppilaitoksissa järjestettävillä näytöillä

Tilastojen mukaan näyttäisi siltä, että näyttöjä järjestetään paljolti oppilaitoksissa. 40 % vastauksista puuttuu. Tilastot kertovat, että näyttöjä järjestetään perustutkintojen ja kone- ja kunnossapidon ammattitutkintojen osalta noin 80 % oppilaitoksissa ja yrityksissä noin 20 %. Suhde on vähän väärinpäin. Mitkä voisivat olla ne syyt, joissa vain opettaja arvioi opiskelijan osaamisen näytössä.

Yleistykset oikaisupyynnöistä

Ei voida tehdä yleistyksiä. Työelämätoimikunnalla ei ole ollut yhtään oikaisupyyntöä käsittelyssä.

Osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmien tilanne

Toimikunnan kokemuksen mukaan osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmien taso vaihtelee suuresti. Monet suunnitelmat ovat laadittu liian yleisellä tasolla huomioimatta oppilaitoksen omia käytäntöjä ja tutkintokohtaisuutta, jolloin ne eivät toimi todellisina arjen työkaluina ja tue yksittäistä opettajaa työssään. Ne eivät myöskään anna toimikunnalle käsitystä käytännön toiminnasta oppilaitoksessa. Osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmien perusteella oppilaitosten tulisi panostaa enemmän laadukkaisiin prosesseihin, joilla voidaan varmistaa työelämälähtöisten näyttöjen toteuttaminen ja laadukas osaamisen arviointi. Opetushallituksen tulisi tukea oppilaitoksia tässä työssä.

Suunnitelmissa on puutteellisuuksia mm. sen osalta, mitkä ovat erityisiä syitä, joiden takia osaamisen arvioinnin voi tehdä kaksi opettajaa tai muuta koulutuksen järjestäjän edustajaa. Ammatillisen koulutuksen laissa on selkeästi määritelty osaamisen arvioijille asetettavat vaatimukset. Näitä tulisi tarkentaa tutkintokohtaisesti osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmassa.

Työelämätoimikunta on myös havainnut, että työelämän arvioijina käytetään henkilöitä, jotka eivät ole vuosiin työskennelleet alan tehtävissä, kuten eläkeläisiä ja pitkäaikaistyöttömiä. Suunnitelmissa on havaittu puutteita myös osaamisen tunnustamisessa. Toimikunta katsoo, että Opetushallituksen selkeämmät ohjeet yhtenäistäisivät osaamisen tunnustamista oppilaitoksissa ja parantaisivat opiskelijoiden tasa-arvoisuutta.

Työelämätoimikunta on antanut lausuntoja osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmista ministeriöön. Kaksi osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmaa on palautettu. Työelämätoimikunta puolsi toista osaamisen arvioinnin toteuttamissuunnitelmaa korjausten jälkeen.

Henkilökohtaistamisen toteutuminen käytännössä

Henkilökohtaistaminen on toteutunut käytännössä kohtuullisesti ja koulun tarjonnan mukaisesti.

Hyvät käytännöt

Työelämätoimikunnalle ei ole tullut esille hyviä käytäntöjä vierailukäynneillä.

Kehittämiskohteita järjestäjien toiminnassa

Ammatillisen koulutuksen taso ja laatu on laskenut.

Ammattitutkintojen suoritusmäärät ovat vähentyneet.

Näyttöjä toteutetaan työpaikoilla huolestuttuvan vähän, vaikka lainsäädännön mukaan näytöt tulee toteuttaa aidoissa työelämän tehtävissä.

Kaikilla tutkinnon suorittaneilla ei ole työelämässä vaadittavaa ammatillista osaamista.

Tutkintojen perusteiden toimivuus

Pohdintoja

Tutkinnon perusteiden työelämävastaavuus

Tarjontaa on riittävästi, koska kaikkia suuntautumisia ei edes käytetä. Uudet tutkintojen perusteet on tehty liian avoimiksi, arviointien osalta. Taso jää opettajan arvioinnin varaan. Vaativuus tarkoittaa jokaiselle työelämän edustajalle ja opettajalle ja opiskelijalle eri asiaa. Pitäisi olla selkeät kriteerit.

Valinnaisuuden toteutuminen tutkintojen suorittamisessa

Koulutuksen järjestävät tarjoavat pääasiassa yleisimpiä ja helpompia tutkinnon osia, joita voivat järjestää kussakin oppilaitoksessa.

Lisäohjeistuksen tarpeet tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksissa tai ammattitaidon osoittamistavoissa

Toimikunta kaipaa Opetushallitukselta viestintää oppilaitoksille toimikuntien tehtävistä. Vierailukäynneiltä vaadittavien syiden korostaminen on muuttanut vierailujen luonnetta kehittämishakuisen yhteistyön sijaan valvontalähtöiseksi.

Toimikunta katsoo, että Opetushallituksen tulisi tukea enemmän oppilaitoksia tutkinnon perusteiden toimeenpanossa. Ohjeistus on nyt jäänyt pitkälti oppilaitosten omalle vastuulle. Ammatillisten oppilaitosten tulisi käydä enemmän keskustelua tutkinnon perusteista, jotta tutkintojen laatu pysyisi valtakunnallisesti korkealla tasolla ja työelämä voisi luottaa, että tutkinnon suorittajat ovat ammattitaitoisia. Toimikunta osallistuisi osaltaan näihin keskusteluihin omassa roolissaan.

Kokemuksia uusien tutkinnon perusteiden toimivuudesta

Kaikki tutkintojen perusteet ovat vasta uudistuneet ja tulevaisuus näyttää paremmin, miten tutkintojen perusteet toimivat. Koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinnon perusteissa on paljon korjattavaa. Koneasennuksen ja kunnossapidon ammattitutkinnon perusteissa ei mekaanisilla asentajilla ei ole enää mahdollista läpäistä tätä tutkintoa, koska se on aivan liian sähköautomaatio painotteinen tutkintorakenteensa mukaisesti. Pakollisen osan lisäksi tulee valita kaksi valinnaista osaa. Valitettavasti mikään näistä osista ei enää tue suoraan mekaanista asennusta tai korjausta. Koneasentajat eivät välttämättä pääse tekemään kunnossapitoa ollenkaan, tosin sarjatyömaisessa asennustyössä usein riittää perustutkinnon tasoinen osaaminen. Valinnaisten osien laajuus 50 osp ei vastaa niiden vaatimuksia tasapuolisesti. Osa valinnaisista kuuluisi sähköpuolelle tai ammattikorkeakoulun kurssiksi. Tietyille marginaalialueille on olemassa omia valinnaisia tutkinnon osia ja

koulutuspolkuja, joita muilla aloilla ei voi suorittaa. Näillä aloilla saa suoritettua aina helposti kaksi näyttöä yhdellä kertaa, eli sen pakollisen ja yhden alakohtaisen valinnaisen. Tämä ei taas onnistu prosessiteollisuudessa, puunjalostuksessa, paperikoneella, voimalaitoksissa tai valmistavilla konepajoilla. Vaikka siellä tilanne ja vaatimustaso onkin usein ihan vastaava ja nämä alat työllistävät moninkertaisesti enemmän. Tutkinnon perusteet on kirjoitettu aika avoimesti.

Toimikunnan mielestä tutkinnon perusteet tulisi kirjoittaa yksiselitteisimmin, jotta tutkinnon suorittajien osaaminen olisi yhtenäisempi riippumatta siitä, missä tutkinto on suoritettu.

Tutkinnon perusteisiin on tuotu lisääntyvässä määrin yleisiä yhteisiä ammattitaitovaatimuksia (mm. suunnittelee työtään, palvelee asiakkaita, arvioi omaa työtään), joiden osuus on joissakin tapauksissa jo liian suuri. Toimikunnan näkemyksen mukaan näyttöä ei pitäisi hyväksyä, ellei opiskelija osaa tutkinnon osan keskeisintä sisältöä ja ellei hän pysty työskentelemään näyttöön sisältyvässä tehtävässä.